MAGYAR MÚSA.

Költ Bétsben 8. Septemberben 1787.

Az el-kezdett munkának Folytatása.

A' Fordító az Eredeti-írástól semmit el-ne végyen: tehát ékességeitől se foszsza-meg; és, ha a' két nyelvnek külömbsége meg-nem engedné, ugyan azon szépségeket a' fordításba-is által-vinni, tehát a' szépségeket szépségekkel tseréllye-fel.

De az Eredet-íráshoz toldani se szabad semmit. *Nints* tehát *jussa* a' Fordítónak, az Eredeti-írást *szebbíteni*. Olly Iráſokban-is, mellyek egyébként a' nagy elmének 's Mesterségnek remekjei, találhatni hamis gondolatokat, lankadt rendeket, idétlen szó-ejtéseket, eröltetett ugrásokat. *Quandoque bonus dormitat Homerus.* Horat.

II.

Különös Regulák.

Hogy a' Fordítás hív, és szorgalmatoson ki-dolgozott légyen, szükséges, hogy elsöben: ugyan azon dolgokat, mellyek az Eredet-írásban vagynak, se többet, se kevesebbet; és egyszersmind: ugyan azon renddel, magában foglallya. Sokasítás, kevesítés, a' dolgoknak máshová helykeztetése; hibák, mellyeket a' Fordítónak kerülni kell.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Jelzet: 306.976

A' fordításban az Eredeti-írásnak gondolatait-is mind, és edgyes edgyik ki kell fejezni, semmit hozzá toldani, semmit ki nem hagyni, semmit másová által-tenni. Vagyon minden gondolatnak tulajdon *színe*, tulajdon *árnyékozattya*, és tulajdon különös *érdeme a*). Vagynak igaz, és hamis; hihető es hihetetlen, mélly és eleven; nemes és nemtelen; bő és sovány; világos és homályos; meg-határozott és két-értelmű gondolatok 's t. Meg kívántatik a' fordítótól, hogy nem tsak minden gondolatot közönségesen ki-fejezzen; hanem annak színét, árnyékozattyát, és érdemet-is az Eredet-írásnak semmi hibáit: de annak főbb ékességeit se szabad ám kevesítenie, vagy el-múlasztania. Mivel az embereknek értelmek minden időben, minden ég alatt, majd tsaknem ugyan az; tehát ritkán fog meg-történni, hogy a' Fordítónak elegedendő oka légyen, a' gondolatoknak az Eredet-írásban lévő rendétől el távozni.

Mivel a' *szók* és *ki-fejezések* képei a' gondolatoknak, tehát igyekezzék a' Fordító az Eredet-írásnak másſát, 's mennyire tsak lehetséges, ahhoz ezekben-is tökélletesen hasonlóvá tenni. Minden nyelvben vagynak tulajdonos és ábrázaló, hathatós és erőtlen, illendő és goromba, fontos és üres, tüzes és fagyos, terméſzetes és erőltetet, kellemetes és kedvetlen ki-mondások 's t. A' Fordító, kinek az Eredet-írást se szebbíteni, se kortsosítani nem szabad, éppen azokat a' szó-ejtéseket kereſi-fel a' maga nyelvében, a' mellyekkel a' munka iratodott az eredetiben; és ha talám néha néha nem találllya éppen azokat

a) Ez a' három szó-ejtés a' Kép-irás' mesterségéből van költs önezve. Árnyekozat, *Schattirung*.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Jelzet: 306.976

kat ollyankor annyit-érôkkel váltya-fel ôket. Ha p. o. az eredeti-írásnak felséges hangozattyát el-nem érheti, tehát, ha külömben az illyetén tſerét a' tárgynak minéműsége meg-ſzenvedi, valamelly eleven vagy velôs ſzó-éjtéſſel ſegélyt magán 's t.

Néha a' nyelvnek hajthatatlansága vagy ſzegénysége nem engedi-meg a' Fordítónak, éppen oda alkalmaztatni valamelly ſzépséget, a' holott az az Eredeti-írásban helyheztetett. Illyenkor ezt a' kárt más alkalmatos helyen kell ki-pótolni, hogy a' Fordítás, leg-alább az egéſzre nézve, az Eredet-írásnak ſzépségeiből ſemmit ſe veſzejtſen. Önnön-magától eretődik, hogy akármelly jó fordításban minden *idegen ſzókat*, mellyek nállunk polgári juſſal még meg-nem ajándékoztattak, mint meg-meg annyi *barbariſmuſokat*, ſzorgalmatoſan el-kelleſſék kerülni; nem lehet mindazonáltal a' Fordítónak vétekül tulajdonítani, ha az Eredeti-írásban találtató *új dolgokat* és gondolatokat ô-is *új ſzókkal* fejezi ki. Ez korán ſe rontya, sôt gazdagíttya nyelvünket. De —

A' nyelvnek mivelésében különös gondos vígyázáſſal kell lennünk. Tűrhetetlen némelly Újjitoknak ſzokáſok, kik az ô tſupa *vény-mény-ván-mány-dilem-dalom* végezetű, 's több efféle két ölnyi hoſſzaságú idétlen ſzavaikkal rútíttyák könnyű folyású nyelvünket; mellyeket nem tsak nem érthetni, de még tsak ki-is alíg mondhatni. Valóban e' ſzót: *Termé-ſzet-é-de-mé-nyes-ſég* félve kell a' ſzületett igaz Magyarnak-is ſzájába venni, ne hogy ki-mondásával nyelve ki-fitzamodgyék.

Némellyek ismét annyira ragaſzkodnak az idegen, kivált Deák ſzókhoz, hogy gyakran, a' mit nyelvünken az könnyen és jól ki-ejthetnénk, idegennel feltserélik. Az illyen hibák, föképpen még moſt, annyival veſzedel-

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Jelzet: 306.976

delmesebbek, mennyivel nevezetesebbek az Írók, kik azokkal kezdenek élni. *Héró*, *Monstrum*, *Hipokritaság*, *disputálni*, 's a' t.

Mások, mivel nem tugyák, mitsoda Könyvek írattattak már nyelvünken, vagy elégtelenek, avagy leg-alább nem akarják azokat hasznokra fordítani, elhitetik magokkal, hogy, hatsak idegen szavaikkal nem zavarják, az igaz Magyar meg-nem értheti Íráseikat; és, mivel a' nyelvet annak tellyes mivoltában nem esmérik, elég vakmerök azt állítani, hogy a' mi *nyelvünk a' házi és mezei közönséges dolgokon kivül alig terjedett*, légyen, még pedig *ha imitt-amott deák szókkal élünk-is*; — sőt nem általlyák *oktalan büszkeségnek* nevezni, ha a' magyar nyelvet a' *jelesebb tudományokra* nézve alkalmatlannak esmérni nem akarjuk. Az a' Magyar Könyv-szerző, ki ezeket írni méltóztatik, a' Frantziákat hozza például, kik *a' magok nyelvét számtalan Deák szókkal bővíteni igen illendőnek tartották*; — tsak az volt itt még hátra, hogy ebben az *Olaszokat* nevezte volna, vagy mivel közelebb sakik emezekhez az Oláhokat — Én azt tanátsottam volna ennek az Orvas Könyv-szerzőnek, hogy nézte volna meg előbb, ha nem írtanak-é már mások arról a' Tudományról nyelvünken, kik néki az ollyatén szókra útat mutatnának; 's úgy írta volna osztán Magyarúl Magyar *Diaetetikáját*. —

A' Magyar nyelvnek illy igazságtalan ítélőirők tsak azt hozom még itt elő, a' mit *Kornélj Czid* nevű Szomorú-Játékának Méltóságos Fordítója (kinek nagy érdemei közzé azt-is méltán számlálhatni, hogy ő volt az elsők közzűl, kik Nemzetünkkel a' két sorú Verset leg-inkább meg-kedveltették) ez előtt már 14 esztendőkkel mondott volt: „*A' magyar nyelvnek szükségét, 's az erős indúltatok nyomos ki-fejezésére való*

való elégtelenségét nem hántorgathatod; mert félö, hogy magadat el-árúlod, hogy még született nyelvedet se tudod."

Minden nyelvben találtatnak olly szó-ejtések, nevek, mellyek a' máſikra fordíthatatlanok. Ide tartoznak p. o.

1) Többnyire minden különös Tiſztségeknek, Méltóságoknak, Rendeknek neveik; úgymint *Ephorus*, *Areopagita*, *Dictator*, *Triumvir*, *Triumviratus* (Hármas Vitézek *Beſſenyei* György Ur ſzerént) *Patricius*, 's t.

2) Mértékeknek, fontoknak, pénzeknek, külömbféle nemeik, mint: *Epha*, *Talentum*, *Seſtertium b*), *Louis d'or*, (ezt *Bárótzi Sándor* Ur után talám már bátrabban *Lajos' Arannyának* nevezhettyük) *Sterling*, *Guinee*, 's t.

3) Némelly *ſzabadabb* és néha *otsmány mondáſok*, mellyek p. o. hajdan a' Görögöknél és Deákoknál minden botránkoztatás nélkül nyilván irattatthattak, mi nállunk pedig az illendöségnek törvényeit meg-sértenék. Ezeket úgy kell fordítani, hogy közöttünk pirúlás nélkül olvastathaſſanak: mindazonáltal jól tſelekſzi a' Fordító, ha ollyankor, hívségének bizonyságául, azon ſzókat az eredeti nyelven-is oda-függeſzti.

A' Köteleſſégek, mellyekhez magát az embernek, a' beſzédnek módgyaira, és a' ſzóknak öſzvekötésére nézve tartani kell, igen nehezek. Tudgyuk, melly erőſſé, melly hathatóſſá, melly elevenné válhat némelly randuláſok által a' dolgoknak elő-adáſa. A' Fordítónak igazsággal, ſemmi ki-ejtést, ſemmi randú-

b) A' 'Sidó, Görög, Római, és Magyar régi pénznek nemeiről lásd *Páriz-Pápait* Deák Szó-Tárjának végén.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Jelzet: 306.976

dúlást, már akár szépítse, akár kortsosítsa az a' befzédet, ki nem kell hagyni: leg-alább, ha egyébként nem lehet, annyi-érővel kell azt ki-pótolni. A' *Solœciſmusok*, hibák, mellyek olly szó-ejtéseknek öszve-kötésokból állanak, mellyek a' nyelvnek különös tulajdonságához képpest egybe nem köttetthetnek, szenvedhetetlenné tészik a' fordítást. Éppen olly kevéssé tűrhetők ennek a' termékeny anyának gyermekei, tudni-illik: a' *Graeciſmus*, *Latiniſmus*, *Galliciſmus*, *Italiciſmus*, *Germaniſmus* 's t. Azomban az elmés Fordító a' szóllásnak bizonyos *új alkalmaztatáſaival*, mellyekre néki p. o. az eredet-írásban valamelly különös hatharós mondás, vagy eleven gondolat alkalmatosságot ád, ékesítheti mindazonáltal, vagy-is inkább az eredeti-íráshoz hasonlóvá teheti fordítását. Szabad igen-is a' pallérozottabb nyelveknek szépségeikből nékünk-is holmit költsönöznünk, csak hogy az illyen költsönözés igen szembe tűnő, 's a' nyelvnek természete ellen ne légyen. Nem keveset nyert már ez által a' mi nyelvünk. A' Magyar *Kaſſandrának*, *Erköltsi Mesék*' és *Levelének* Írója bizonyára, 's nem külömben *Lucanus*' első Könyvének Fordítója-is (kinek a' M. nyelv' mivelésében tett nagy fáradtságait 's érdemeit még sokan nem akarják meg-esmérni) olly szerentsésen loptak-bé nyelvünkbe holmi idegen szépségeket, hogy azokat az olvasás közben csak észre-is alig vészed, 's nem-is mint újságokat, hanem mint már esméretes kedves óságokat úgy nézed.

Igaz ugyan, hogy, a' mennyire csak lehetséges, szóról szóra kell fordítani: de igen gyakran meg-történik, hogy azt tselekedni nem lehet. Majd a' nyelvnek külömbsége, majd az értelmesség, majd ismét a' jó hangozat akadályoztattya a' Fordítót, az Eredeti-

írást

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Jelzet: 306.976

irást szóról szóra követhetni. Vagynak szegény, és gazdag, hathatós és erôtlen, könnyen-hajló és hajthatatlan nyelvek 's. t. A' honnét ki-tetszik, hogy nem mind edgyik egyenlôül alkalmatos a' fordításra. A' moštani Európai mivelttebb nyelvek között erre nézve az Olaszt tartyák könnyebbnek: a' Frantziákéban ellenbe majd minden nyomon akadályt talál a' Fordító. A' Németeké se nem ollyan nehéz a' Fordításra mint a' Frantzia, sem olly könnyû mint az Olasz; mintedgy a' közép helyet foglallya közöttök c). A' Görögöknek és Deákoknak tellyes hatalmokban vólt szavaiknak öszve rakása: a' beszédnek hol elejre, hol végire. hol közepire tehettek majd minden szót, a' mint t. i. a' dolognak természetes rendi, vagy a' ki-mondásnak hathatóssága, vagy a' jó hangozat, edgy szóval, a' beszédnek hasznа, kivánta. — Ha már ezek az elö-számláltt nyelvek-is edgymásra való nézve olly nehézségeket szenvednek a' fordításban: micsoda akadályokat nem fog találni, ha ki azokból a' mi nyelvünkre akar valamit által-tenni? a' mi nyelvünkre, mellynek ezekkel semmi atyafisága, semmi köze, semmi hasonlatossága nintsen? — Ugyan ez a' nagy külömbség okozta némellyekben amaʼ bal vélekedést, kik a' nyelvnek belsö tulajdonát nem tekintvén, tudatlanságok helyett annak elégtelenségét vakmerôül vádalták.

Az

c) Ez koránt sem ellenkezik *Ráth Máttyás* Úrnak a' német nyelvről jelentett itéletével, ki azt minden ö néki esmeretes nyelvek között leg-nehezebbnek lenni állittya; — mert igen nehéz lehet valamelly nyelv magában, a' nelkül, hogy azért a' fordításra-is leg-alkalmatlanabb légyen. — Lásd a' Német, Magyar és Deák Szó-Tárról tett *Német Tudósitását*, a' mellyből edgyszersmind a' készítetendö munkának mivoltáról-is itélhetsz.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Jelzet: 306.976

Az *ábrázalatok*, az *ékes mondáſok*, a' *ſzóknak rendes öſzve-alkotáſa* 's t. különösön meg-érdemlik a' Fordítónak figyelmeteſſégét. Mivel az Eredet-irásnak főbb ékeſſége ezekben áll, tehát a' Fordítónak vagy ugyan azon ábrázalatot a' ki-fejezéſekben, ugyanazon fényt 's ékeſſéget a' beſzéd' módgyaiban, a' ſzóknak öſzve-rakásában ugyanazon terméſzetes rendet kell ki-fejezni: vagy ha a' nyelvnek tulajdonsága azt nem engedné, ezek helyett haſonló más ékeſſégeket alkalmaztatni; a' nélkül, hogy a' gondolatot vagy a' ſzóknak ſzaporításával el-erőtlenítſe, vagy azoknak öſzve-vonásával meg-homályosítſa. Némellykor a' nyelvnek tulajdonsága nem engedi, ezeket 's más efféle ſzépségeket ugyanazon ki-ejtéſekhez és beſzéd' módgyaihoz ragaſztanunk, a' mellyekhez az Eredeti-irásban ragaſztattak. Illyenkor ſzabad a' Fordítónak, az afféle ki-maradt ékeſſégeket más valamelly vagy előtte lévő, vagy utánna következő helyen, a' mint oſztán leg-illendőbb léſzen, alkalmaztatni, hogy a' fordítás, leg-alább az egéſzre nézve, annyi ſzépségeket foglallyon magában, valamint ſzintén az Eredeti-irás.

A' *Közmondáſok* különös ékeſſégei az Irásnak, és mivel ezen fellyül még egéſz Nemzeteket-is ábrázalnak, tehát a' Fordítónak edgyet ſe ſzabad el-múlatni közzülek. Nem könnyen léſzen egy ollyan nyelv, mellyben ha nem ſzintén azok-is, legalább annyit értő Köz-mondáſok, mint akármelly máſikban ne találtattnának. De ſzorgalmatoſan el-kell ám e' mellett, a' tárgynak miné'műsége ſzerént, az al-nép köz-mondáſait kerülni, mellyek gyakorta alatſonok, némellykor motskoſok-is. Ollyanokkal kell elni, mellyek jó társaságbéli hangozatúak.

(*A' többi következik.*)

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Jelzet: 306.976